

Cumhuriyetin Gururu Kadın Hekimimiz Kâmile Şevki Mutlu

Tıp fakültesini bitiren kişi, hekim
olmuş değildir. Diplomasını aldıktan
sonra da ömür boyu hekim-
liğin sorumluluğunu kendisine
sindirebildiği oranda hekim
olmaya adaydır. 12 Kasım, 1978
Kâmile Şevki

(Prof. Dr. Kâmile Şevki Mutlu'nun Dr. Mehmet Cemil Uğurlu'ya verdiği özel yazısı)

“TÜRKİYE’NİN ilk kadın patoloğu olarak 1945’de Ankara Üniversitesi’ne bağlı olarak kurulan Tıp Fakültesi’nde Histoloji-Embriyoloji Kürsüsünü ve Enstitüsünü kurması ve geliştirmesi, bu alanda öğrenci eğitimine ek olarak Hacettepe Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde Histoloji-Embriyoloji alanlarında görev yapan çok sayıda öğretim üyesini yetiştirmesi, kendi adıyla geçen ‘Şevki Metodu’ veya ‘Şevki Tekniği’ni geliştirmesi nedeniyle.”

1994 TÜBİTAK Hizmet Ödülü’nün Kâmile Şevki Mutlu’ya verilme gerekçesi böyle açıklanıyor. Dopdolu geçen bir ömrü kısacık cümlelere sığdırma zorunluğu, zorluğa dönüşüyor. Bu gerekçenin her cümlesi aslında Cumhuriyetin, onu kuran ve koruyanların, devrimci kadınlarımızın tarihini özetliyor.

Bir Cumhuriyet Kızı

Türkiye’nin ilk kadın patoloğu olmanın ne demek olduğunu anlayabilmek genç kuşaklar için zor olsa gerek. Bir devrin ölüm, bir devin doğum sancılarının aynı anda yaşandığı günlerdir. Osmanlı İmparatorluğu’nda İstanbul Darülfünunu’nun yalnız Edebiyat ve Fen Fakültesi kız öğrenci almakta ve bu Fakültelerden mezun olan kız öğrenciler de sadece öğretmen olabilmektedir. 1920’de Hukuk Fakültesi kız öğrenci kabul etmeye başlar. Ancak tıp fakültelerinde kızların okuyabilmesi için 1922 Eylül-

lünü beklemek gerekir. İstanbul’daki meşhur doğum ve kadın hastalıkları uzmanlarından biri olan Üniversite Rektörü (o yıllardaki adıyla Darülfünun Emini) Dr. Besim Ömer Paşa’nın da girişimiyle Haydarpaşa Tıp Fakültesi’ne 10 kız öğrencinin kaydı 1922 Eylülünde yapılır. Bu ilk kız öğrencilerin fizik, kimya ve biyoloji gibi tıbbi hazırlık niteliği taşıyan dersleri sorun yaratmaz. Ancak kızların tıp fakültelerine kabulüne karşı çıkan çevreler “cinsi latifin kadavralarla nasıl temas edebileceklerini, onlardan öğrenmeden, tiksinsenmeden ve bahuşus korkmadan dissection’u nasıl başarabileceklerini görmek için” merakla beklemektedir. Bu merak kısa zamanda söner, çünkü “kız öğrencilerin Atatürk devrimlerine inançtan doğma kararlı davranışları herkesi kısa bir süre içinde hizaya getirmiştir.” Kâmile Şevki, tıp öğreniliğine başladığı ortamı böyle anlatıyor.

Onun tıbbi yönelmesinde hem yetiştiği çevrenin hem de memlekette esen yenilik ve umut rüzgarının etkisi olur. Kâmile Şevki 1906’da eski bir İstanbul ailesinin küçük kızı olarak dünyaya gelir. Babası Mehmet Şevki bey avukattir. Annesi Fatma Rahime hanım ve babası iki kızlarını da aydın kişiler olarak yetiştirirler. Kendisinden dört yaş büyük ablası Nigâr Şevki de Türkiye’nin ilk kadın hukukçusu olur. Kâmile Şevki’nin

tabba yönelmesinde 1924'de mezun olduğu İstanbul Kız Lisesi'nde okurken biyoloji derslerini sevmesi kadar, "idealist ve uyanık bir kişi olan ve erkek evladı bulunmayan rahmetli babasının vasiyeti ve Cumhuriyetin kadına sağladığı haklardan faydalanarak Türk kadınının Batıdaki kadar kudretli olduğunu dünyaya tanıtmak aşkı" da önemli rol oynar. 1924'de İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'ne girdiğinde kızların tıp öğrenimi görmeleri konusundaki direnişler kısmen kırılmıştır. Hatta kadavralar başında kız ve erkek öğrencilerin yanyana çalışması alışılmış bir görünüm olmuştur. "Yalnız bu dekor içinde bir gayri tabii hüküm sürmekteydi. O da kızların başlarının örtülü oluşu idi. Bu hal iki sene devam etti. Teorik derslerde olsun, pratik çalışmalarda olsun, kızların başı krepdamur veya şifon gibi ince kumaşlarla turban biçimi sarılmış olup, arkalarında yakası kapalı ve kolları uzun manto bulunuyordu. Bazı ise etek pekerinden ibaret klâsik ve fakat peçesiz çarşaf giyili idi. Hülâsa, memlekette henüz tesettür meselesi hallolunamamış olduğundan, bu talebeler sokak kıyafetlerini fakülte içinde de muhafaza etmek zorunda idiler. (...) İlk sömestrelerdeki öğretim esnasında kıyafetin fazla bir mahzuru olmayabilirdi. Fakat klinikte tatbikatın yapıldığı derslerde kızların manto veya çarşafı hastalarla temas etmeleri ve meselâ hastanın göğsüne çarşafı başını koyup oscultation yapmaları neticesiz olduğu kadar hijyene de aykırı olacaktı." Ankara, o yıllarda Cumhuriyet kuşağına, Yakup Kadri'nin 'Ankara' romanında dediği gibi, "sabır, tahammül ve inkişafımıza engel tüm zıt kuvvetlerle geceli gündüzlü çarpışmayı" öğreten bir okul gibidir. Nitekim "bir gün kimya laboratuvarında bulunurken, kız talebelere biri, başındaki türban şeklindeki örtüyü çıkarıp attı ve sıkıntılı bir çalışma vaziyetinden kendini kurtardı. Kısa bir zamanda arkadaşları da onu takip etmişlerdi. (...) 1926'da memlekette umumî olarak kendini gösteren uyanıklık neticesi, kadınlar çarşafı, yahut tesettür mak-

dıyla, manto giymeyi terketmeye ve garp kadınları gibi şapka ile dolaşmaya başladıklarından bu mesele kökünden hallolmuştu." Kâmile Şevki'nin bu satırlarına konu olan günlerden bu yana yetmiş yıl geçti! Geçen sürede tıp eğitiminde tesettürün güncelliğini yitirmemesi, özellikle Kâmile Şevki gibi inanca devrimcilerin kökünden halloldu sandıkları sorunların durmadan deşilmesi, üzerinde toplumca düşünmemiz gereken konuların başında geliyor.

Kâmile Şevki'nin 1924'de bu ortamda başlayarak 3 Ekim 1987'de ölümüne kadar süren tıp yaşamının ilk aşaması öğrencilik günleridir.

Tıp öğrenciliğinde üçüncü sınıftan itibaren patoloji laboratuvarında hiçbir karşılık almadan çalışmaya başlar. Amatörce yaptığı bu çalışmaların manevî karşılığını aslin-

da uzun yıllar boyunca alacaktır. Mikroskopik patoloji tanı çalışmalarını zamanın ilgi çeken konularından lenfogradulomatoz (Lymphogranulomatose) üzerinde yoğunlaştırır. Bulgularını henüz öğrenciyken yayımlar. "Darülfünun Tıp Fakültesi Mecmuası", Teşrinisani 1928, Cilt 10, No: 11, 12'de yayımlanan bu çalışması özel isim ve patoloji terimleri Latin harfleriyle olmak üzere, eski Türkçe harflerle basılmıştır. 1 Aralık 1928'deki Yeni Türkçe Harfleri Yasası'nın uygulanmasından önceki sayıları eski Türkçe olarak basılan dergide yayımlanan bu makale, Kâmile Şevki'nin eski Türkçe ilk ve son yayınıdır. O tarihte ülkemizde mikrofotografi tekniği kurulamadığından, yayına ilişkin doku çizimlerini çini mürekkebiyle kendisi hazırlamıştır. Meslektaşları Lenfogradulomatozu retikuloendotelial sisteme dayanan bu bulgu ve yorumların bugün de değerini koruduğunu belirtmektedir.

Lenfogradulomatoz olgusu, sonraki yıllarda da Kâmile Şevki'nin üzerinde araştırma ve yayın yapmaya devam ettiği konulardandır. 1928 tarihli bu ilk yayın, Mehmet Cemil Uğurlu'nun belirttiği gibi bir Türk tıp fakültesinde, Türk kız öğrencilerinin, büyük olasılıkla ilk bilimsel tıp yayınıdır.

Tıp Fakültesinden mezun olduğu 1930 yılında asistanı olmakla daima övündüğü

Kâmile Şevki 1924'de laboratuvarında (6 No.lu)

Hamdi Suat Aksoz

Kâmile Şevki'nin 1928'deki çalışması

ken üstün yetenekleriyle dikkati çekenlerini bile eylemli asistan kadrosuna almaktan fakülte hocaları çekinmişlerdi. (...) İlk uygar cesaret fakültede Prof. Dr. Kadri Raşit Paşa ile Prof. Dr. Hamdi Suat Aknar'da görüldü. (...) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ilk kez 1930 mezunu kadın doktorlara görev verdi." Bu ortamda 26.6.1930'da başlayan patoloji (marazi teşrih) asistanlığı döneminde lenfogradulomatoz ile ilgili deneysel çalışmalarına devam eden Kâmile Şevki özgün yorumlarını 1931 Eylülünde yapılan Dördüncü Milli Türk Tıp Kongresi'ne tek başına bildiri olarak su-

nar. Uğurlu, bunun büyük olasılıkla Türkiye'de tıp fakültesi bitiren kadın hekimlerimizin Ulusal Türk Tıp Kongrelerindeki ilk bildirisi olduğunu belirtiyor. Tıp tarihimizde Türk kadın hekimlerin gerçekleştirdiği ilk ortak çalışmada da Dr. Kâmile Şevki imzası vardır. Asistanlığı sırasında Prof. Dr. Hamdi Suat ile birlikte malign granülomatoz üzerine yaptığı histobakteriyolojik araştırmaların sonuçlarını 1931'de bir Alman bilim dergisinde ortaklaşa yayınlar. 1932 yılında yine Aknar'ın etkisiyle bir klinik dalında daha uzmanlığını alır. "Emrazı zühreviye ve efrenciye 11.7.1932 tarih ve 1025-2775 Nolu birinci sınıf ihtisas vesikası" ile dermatolojide de uzman olmazdan bir gün önce, 10.7.1932'de başasistan olur.

Türkiye'nin ilk kansercisi Prof. Dr. Hamdi Suat Aknar'ın yönetimindeki Tıp Fakültesi Patoloji Kürsüsü'ne atanır. O yıllar kız öğrencilerin tıp fakültesinde okuması sorun olmaktan çıkmışsa da mezunları başka sorunlar bekliyordu. "İlk kadın doktorlar önemli bir problemle karşılaştılar. Kendilerine kamusal görev verilmiyordu. Öğrenciy-

ken üstün yetenekleriyle dikkati çekenlerini bile eylemli asistan kadrosuna almaktan fakülte hocaları çekinmişlerdi. (...) İlk uygar cesaret fakültede Prof. Dr. Kadri Raşit Paşa ile Prof. Dr. Hamdi Suat Aknar'da görüldü. (...) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ilk kez 1930 mezunu kadın doktorlara görev verdi." Bu ortamda 26.6.1930'da başlayan patoloji (marazi teşrih) asistanlığı döneminde lenfogradulomatoz ile ilgili deneysel çalışmalarına devam eden Kâmile Şevki özgün yorumlarını 1931 Eylülünde yapılan Dördüncü Milli Türk Tıp Kongresi'ne tek başına bildiri olarak su-

Öğrencisinin Gözüyle

Meral Tekelioğlu
A.Ü.Tıp Fak.Histoloji Embriyoloji Bölümü

Ben Kâmile Hanım'ın yanında yetişenler arasında üçüncü kuşağım.1962'de Amerika'dan yeni döndüğüm yıllarda hocanın asistanı oldum. İhtisas aldığım ve baş asistanlık yaptığım yıllarda kendisiyle aralıksız çalıştım.

Bence ona bilimde de belli bir kalite veren şey çok üst düzeyde bir hanımefendi oluşuydu. Bildiklerini öğrencilerine aktarmaktan zevk alırdı ve bunu iyi yapardı. Güzel bir iş yaptığımız zaman fevkalade teşvik görürdük. Çalışanı yüreklendirmekle kalmaz, ödüllendirirdi. Dünya çapında bir patoloğun, Hamdi Suat Aknar hocanın yanında yetişmişti. Bizim eski Dikimevi kampüsündeki Tıp Fakültesi'nde, her cumartesi bilim toplantıları olurdu. Her yıl o toplantılarda belli ayda Kâmile Hoca, Hamdi Suat hocayı özellikle anan bir konferans verirdi. Hamdi Suat Aknar'a 1974 TÜBİTAK Hizmet Ödülü verilmesi için gösterdiği çaba, onun kadirbilirliğinin en güzel göstergesiydi.

Bizim kuşağımız çok şanslıydı çünkü Kâmile Şevki'nin birinci kuşak öğrencisi olan hocalarımız bize hem normal doku bilimini hem de patolojik varyasyonlarını öğrettiler. A.Ü. Tıp Fakültesi'nde kurulan histoloji-embriyoloji kürsüsü bu yönüyle dünyadaki, Avrupa'daki benzerlerinden farklı bir niteliğe sahiptir. 1945'de Ankara Tıp Fakültesi'nin kuruluşundan 1975'e kadarki süreçte her 10 yılda bir kuşak yetişti dersek orada, bugün Türkiye'nin dört bir bucağında çalışan histoloji embriyoloji alanında kürsü kurmuş olan kişilerin çoğu, benim düşünceme göre, Kâmile

Hoca'nın damgasını taşıyor. Yani hem histologdur, hem patalogdur. Kâmile Şevki hocanın bilim açısından iki dönemi olduğunu düşünüyorum. İlk dönem Almanya'da geçen dönemdir. Bize hep şunu söylemiştir: "Sizin kuşaklar ya İngiltere'ye gidiyor ya da Amerika'ya. Benim yaşadığım dönemde yani 20'li yılların sonuyla 30'lu yılların ortaları arasındaki dönemde dünyanın merkezi Berlin'di." Hamdi Suat hocanın gerçekten uluslararası kişiliği, Kâmile Hoca'nın yeteneği ile birleşince, dünya çapında bir bilim adamı olan Berlin Üniversitesi Tıp Fakültesi Patoloji Ana Bilim Dalı kürsüsü başkanı Robert Roessle'nin yanına gitme fırsatı buldu. Onun yanında iki yıl kadar kaldı. Bence bu eşsiz patoloji uzmanlığı yeteneğini esas orada kazandı. Bu birinci dönem sonunda büyük bir patalog oldu. İkinci dönemi ise çok daha sonraki yıllarda, yani 1950'lerin sonunda ABD'nin en iyi üniversitelerinden birinin anatomi bölümünde çalışması. Oradaki çalışması da ilginçtir. ABD'ndeki çalışmaları sonucu gayet güzel preparasyonlar çıkardı.Hoca bilim insanı olarak hem Türkçeye hem Almancaya çok vakıftı. Son derece sağlam, öznesi, nesnesi yerinde, zarfları doğru kullanan, hem böyle konuşan hem böyle yazan biriydi. Almancası da fevkaladeydi. Amerika'ya gittiğinde elli yaşına yaklaşmıştı ve bayağı işlek bir İngilizce öğrenerek geldi. Ben o bakımdan da bizim çok şey görebildiğimizi düşünüyorum. Bugün son kuşak hocaların yanında yetişenler bilimin sadece bir yüzünü görüyorlar. Anglo-Sakson yönünü görüyorlar. Halbuki biz, durmuş oturmuş Orta Avrupa bilimini hocalarımızdan öğrendik. Orta - Avrupa'dan Anglo Sakson sistemine dönüşe doğru giden ve bilim insanlarını akımlar arasında zikzaklar çizmeye zorlayan 50 yıllık bir akımı bize aktardı Kâmile Hoca. Birbirinden çok farklı dokularda çalışmış olması da önemlidir. Şimdi ise birisi falanca organı

alıyor, 35 yıl onunla çalışıyor! O bakımdan da doku perspektifi çok zengindi. Biz burada yetiştirdiğimiz asistanlarda hâlâ kendi hocalarımızdan-ki Kâmile Şevki hocayla başlayan bu- aldığımız yöntemi sürdürüyoruz. Öğrencinin tüm dokuları genel bilgi olarak öğrenmesi ilkesini uyguluyoruz. Hoca histoloji'de çalıştı ama embriyolojide de çok önemli çalışmalar yaptı. Bellibaşı Avrupa merkezlerine öğrenciler gönderdi. İlhan Kerse'yi Utrecht'e, dünya çapında bir embriyoloji laboratuvarına gönderdi. Deneysel embriyolojide güzel çalışmalar yaptı embriyonun erken dönem gelişme sürecinde. Arkadan bizler insan embriyolojisine gebeliğin erken dönemlerinde insan endomekrin dokularına Bir kısım arkadaşlarımız ovar-yumlara, yumurtahklara eğildiler ve burada açılan bu embriyoloji kapısından bütün yetiştirdiğimiz asistanların çoğunun tezleri bu embriyoloji sistemi üzerine yapıldı. Histoloji ve embriyolojinin içiçe öğretilmesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Bir de emeklilikten sonraki dönemleri vardı ki, bence hocanın emekliliği çok iyi tolere ettiği bu dönem de ilginçtir. Bütün o süreç içerisinde yeni bir müzik ve nota sistemi öğrendi, okudu...Bütün bilim demeklerine, patoloji derneklerine üyeliklerini sürdürdü. Kendimizi yetersiz hissettiğimiz zaman ona danıştık ve her zaman da hocadan yanıt gelirdi. İnsanlarla ilişkilerde hiç düşmeyen bir temposu vardı. Ne kadar üzülürse üzülün, ne kadar öteki insanlar onu üzerlerse üzünler hiç reaksiyon vermezdi. Eğer yeterince ütülü, yeterince iyi bir üniforma giymezeniz, yakışmayan bir elbise giymişseniz çok nazıkane biçimde bunun böyle olmayacağını, size çok daha iyi şeylerin gideceğini söyler ve mutlaka bir şekilde yola koyardı.

Bütün bunların hepsini anlamlı kılan ise gerçekten inançlı bir Cumhuriyet kadını olmasıydı.

Şevki Metodu

1933-1935 yılları arasında fakültesi tarafından gönderildiği Berlin Üniversitesi Tıp Fakültesi Patoloji Enstitüsünde Prof. Robert Röessle'nin yanında çalışır. İkinci Dünya Savaşı öncesinin Berlin'i Avrupa'nın en büyük metropolü, tartışmasız önde gelen bilim merkeziydi. Kâmile Şevki'nin kabul edildiği Berlin Üniversitesi

Tıp Fakültesi Patoloji Kürsüsü'nün başında bulunan Profesör Robert Röessle alanında yaşayan en

Bir Anı

'Beni en çok etkileyen Kâmile hoca'nın Tıp Fakül-

tesini açılış töreninde verdiği dersi dinlemekti. Açılışımızda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Tevfik Sağlam Paşa, Profesör Schwartz ve başka önemliler hazır bulundular. Kâmile hoca durumuna çok uyan kusursuz siyah bir tayyör - beyaz blüz ve ufak şık bir şapka giymişti. Bence kadının toplumda nasıl yeri olması gerektiğinin en mükümmel örneğiydi.

Kollajen hastalıkların varlığını ilk defa Kâmile hoca'dan duydum. Çevresindekilerin bilim ortamında yükselmelerini gerçekten ister, kıskanmaz, baltalamazdı. Fakültenin yayın organı olan Tıp Fakültesi Mecmuasının çıkarılmasını da o üstlenmişti. Kliniklerde kapı kapı dolaşarak makaleler ister, bulamazsa makaleleri hazırlamaya teşvik ederdi.

Emekli olduğunda kutlamak için Kızılay, Yüksel Gaddesindeki evine gittim. Gençliğinde yapamadıklarına emekliliğinde başladığını söyledi. Boş oturamayan, hayatının her anını dolu değerlendiren biriydi.

Son diploma törenindeki konuşmasından da etkilendim. Tören sonrasında kutlarken beyin korteksinin hepimizden geniş alanlı olduğunu söylememi hoşgörülü gülümseyişle karşıladı'.

Pro. Dr. Meral Tekelioğlu'nun Prof. Dr. Orhan Bumin'le yaptığı kişisel görüşmeden. Ekim 1990

iyi birkaç kişiden biriydi. Kâmile Şevki Berlin yıllarını iyi değerlendirdi. Patoloji Enstitüsü'nün ders ve seminerlerinde aktif olarak bulundu, otopsi ve mikroskopik tanı çalışmaları yaptı. Böbreküstü bezi üzerindeki araştırmalarını medulla bölgesindeki chromaffine hücrelerinin ayırtıcı tanımları yönünde ilerleterek bu hücrelerin sitoplazmalarındaki özel chromaffine granüllerini ortaya çıkaran bir yeni tekniği geliştirdiği çalışmasının sonuçları Virchow Arşivi 1934 sayılarından birinde özel çizmeleriyle yayınlandı. Sonraki yıllarda Şevki Metodu diye yerleşen yeni teknik, sayısız sityasyonlarla klasik histoşimi teknik kitaplarındaki yerini aldı; A.G. Everson Pearse'in bütün dünyada temel histoşimik başvuru kaynağı olan kitabının 1953'ten bu yana yapılan bütün baskılarında bağımsız başlık altında Şevki Metodu olarak yer verildi. Metodu böbreküstü bezi medullasının chromaffine hücrelerindeki oksifil granüllerin belirli bir histoşimi aşamasında yakalanarak fikse edilmesinde özgün bir teknik diye tanımlandı. Böbreküstü bezi tümörlerinin korteks ya da medulla bölgesinden kaynaklandıklarının ayırt edilmesinde (feokromositoma ya da Grawitz tümörü) oksifil Şevki granüllerini arama tekniği uygulaması bugün de histopatolojik tanı yöntemi olarak patoloji laboratuvarlarındaki geçerliğini korumaktadır. 1933-1935 yılları arasında Berlin'de bulunduğu sürenin son dört ayında Profesör Röessle'nin referansıyla Profesör Robert Meyer'in histopatolojik tanı çalışma saatlerine katılarak, jinekopatoloji bilgisini ilerletti.

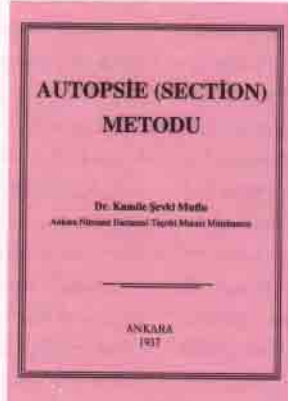
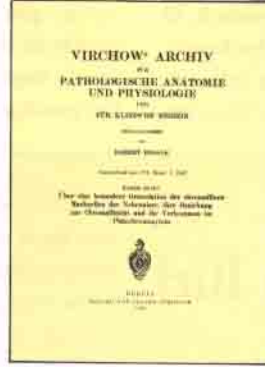
İlk Kadın Patolog

"Darülfünun lağvı ile açığa kalan Dr. Kâmile Şevki bundan sonra Berlin Marazi Teşrih Enstitüsü'nde 15.2.1933 tarihinden 1.4.1935 tarihine kadar" çalışır. O zamanki adıyla Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti olan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın 28.6.1935 tarihli bu belgesi Dr. Kâmile Şevki'nin Türkiye'nin

ilk kadın patoloğu oluşunu da belgeler. Kâmile hanımın yaşamındaki "ilk"ler zincirine yeni bir halka eklenmiştir.

İstanbul'un köklü bir ailesinden geliyordu, ama "her sabah uyanınca Ankara'da olmanın şerefini duyanım" diyen bir kuşağın temsilcisiydi. Ankara'nın simgelediği devrimleri onlar yaşattı. Türkiye'nin ilk kadın patoloji uzmanı olarak İstanbul'un kendisine sunabileceği fırsatları bir kalemde silip attı. Ankara'dan gelen çağrıya uyup Numune Hastanesi'nde patoloji uzmanı olarak göreve başladı. "Ankara Numune Hastanesinde görevime başladığım (1935) yıllarımı unutamam. Memleketimizde o zaman "patoloji", yaşayanlara herhangi bir yararı olmayan bir "ölü bilimi" anlamını taşıyordu. Oysa ben hemen hergün yaptığım otopsielerin aydınlatıcı sonuçları ve biyopsilerde gönderdiğim teşhislerle klinikteki meslektaşlarımla anlaşmakta gecikmemiştim." Yine de birçok zorlukla karşılaşır. Hastane başhekimi patolojiye gere-

Kitaptan section resimleri

Fikret Mutlu'nun ailesiyle

ken önemi vermemektedir. Bu nedenle de yönetim işlerinde yardım görmez." Örneğin hastanenin otopsi salonu en alt katta ve toprak düzeyinden de derin olduğundan ölenlerin yakınları pencereden bizi otopsi yaparken izliyebiliyorlardı. O yıllarda nüfusu pek az olan başkentte otopsi salonundaki uğraşlarımız halk arasında çabucak yayılmıştı. Çarşıdan

geçerken "bu doktor hanım ölülerini kesiyor" diye parmakla beni gösterdiklerinin üzülecek farkına varmıştım bir gün. Bu gibi olaylardan esinlenerek, o zamanlar yayınladığım "Autopsie Metodu" adlı kitabımda bir otopsi salonunun nasıl ve nerede düzenlenmesi gerektiği üzerinde uzun uzadıya durmuşumdur. Otopsi salonundaki pencerelerin camlarını içerden boyattırarak ve buna benzer daha birçok küçük ama etkisi büyük aksaklıkları yenmek için çaba harcarken gerekli zamanın akışını da sabırla karşılamışım. Bu çaba ve sabır yaşamımın birçok yönlerinde olduğu gibi meslek hayatımın bu bölümünde de bana başarı sağlamıştır. En sonunda, başta başhekim olmak üzere, herkes patolojiye de, hastanede bir patolo-

ğun var olması gerektiğine de sarsılmaz bir inanç göstermiştir".

Böylece asistansız, bir laborant, bir hademe ve bir otopsi salonu hademesinden oluşan dar kadro ile kimi günler birden fazla olmak üzere binlerce otopsi yapan Kâmile Şevki, saygın kişiliğiyle ünlü bir belgesel romana geçer. Mehmet Cemil Uğurlu, İlhan Selçuk'un ünlü romanı Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nda birkaç kez anılan kişinin kendisi olduğunu, Kâmile hanımın özel bir görüşmede doğruladığını belirtiyor. 1935-1945 yılları arasındaki on yıllık bu görev döneminde "Ankara Numune hastanesi memleketin hemen bütün hastanelerinin itimatla başvurduğu önemli bir muayene istasyonu" olur.

İbret Verici Anlarımdan Biri

Berlin Üniversitesi Tıp Fakültesinin Patoloji Enstitüsünde çalışmaya başladığım 1933 yılının yazı. Bezm-i alem Kız Sultanıyesinde ilk öğrenimini tamamlayıp orta sınıflara devam ettiğim sınırlardayken mektep müdiremi olan S. Hanım eşi ile birlikte kısa bir süre için Almanya'ya gelmiş; beni enstitüde arayıp buldular. Bir cumartesi ve pazarım onlarla beraber geçti. S. Hanım İngiltere'de tahsil etmişti. İstanbul'un işgali zamanında mektebimizde de işgal eden İngiliz Birliğinin başındaki subaylarla rahatça İngilizce konuştuğunu görmüştük. Almancası olmadığından çarşıda yapacağı alışveriş için yardımını istedi. Cumartesi öğleden sonrası büyük mağazalarda dolaştık. Pazar günü de beni sekiz yıldan beri Berlin'de yaşadığını söylediği ağbisi ile tanıştırdılar. Hakiki kardeş ağbisi mi yoksa komşu ağbisi mi olduğunu şimdi hatırlayamadığım bu şahsın bir zamanlar İstanbul Hukuk Fakültesinde müderris (profesör) olduğunu da söylemişlerdi. İlk tanıştığımız gün farkına varmamıştım, fakat müdire Hanımlar Berlin'den ayrıldıktan sonra bu zat beni telefonla sık sık aradı ve kabul ettiğim birkaç davetinde konuşmalarından huzursuzluk duymaya başladım; çünkü konu dönüp dolaşır Atatürk Devrimleri'ni yermeye dayanıyordu. Çok gençtim ve hayatta yalnızdım ama muhtaç değildim; rahmetli anne ve babamdan kalma yetecek kadar mal mülk sahibi idim. Yabancı bir ülkenin bir ilim müessesesinde gece yarısına kadar çalışmam için hiç bir maddi baskı altında bulunmuyordum. Çalışma gücüm sadece Ata-

türk Türkiye'si'nde Türk Kadınının Kudretini ispat etmek azminden doğuyordu. Enstitünün anahtarı cebimde idi. Bazı geceler, aklıma estiği saat oraya gider boya çanaklarının, mikrotomun veya mikroskobun başında sabahı ederdim. İşte bu zat genç, dinamik ve işine düşkün; onun dışında ise, kendince, hiçbir işe aklı ermeyen saf genç kıza, mal bulmuş mağrebi gibi elden kaçırmamak ve onu kendi ideallerine çevirmek için boşuna çaba gösteriyordu. Bir gün tartışma kadın haklarına değindi... Kadın bir cins-i lâtif (hoş cins) idi. Okumak, hele bir meslek sahibi olmak ve erkekler gibi didinmek o hoş varlığı yakışmazdı. Bu teraneleri Tıp Fakültesine girmek için savaştığımız bizden birkaç sene önceki meslek ablalarımız da dinlemişti. Hukuk müderrisine göre şeriat kanunları bu hoş varlığı koruyucu hükümleri ihtiva ediyordu. Gel gelelim, kâfirden (gavurdan) alınmış bulunan medeni kanun nizamı alt üst etmişti... Tiergarten'in kenarında bir pastanedeydik. Adamın safsatalarına karşı yine direnmıştım... Bir ara sabrı tükenmiş olacak ki,

- İlahi kızım, sen ne desen boş. Bir gün geleceksin; biz Türkiye'ye döneceğiz ve o Atatürk Heykellerini bir bir kıracağız- dedi.

Ayağım suya ermişti artık. Ağzıma götürmekte olduğum pasta parçası çatalımda kaldı;

- Yanlış kapı çaldınız beyefendi.

Dememle yerimden fırlamam bir oldu. Koştum, ilk rasladığım otobüse, gittiği istikamete bakmaksızın, atlardım ve oradan uzaklaştım. Bir kaç ay sonra Cumhuriyet Bayramımız'ın 10. yıl dönümünü kutlamak üzere Türk Sefaretinde toplanmıştık. Adamın sözlerinin etkisinden hâlâ kendimi kurtaramamıştım; hatırıma geldikçe tüylerim ürperiyordu. Önüme gelene anlatıyor ve bu şahsın mahiyetini öğren-

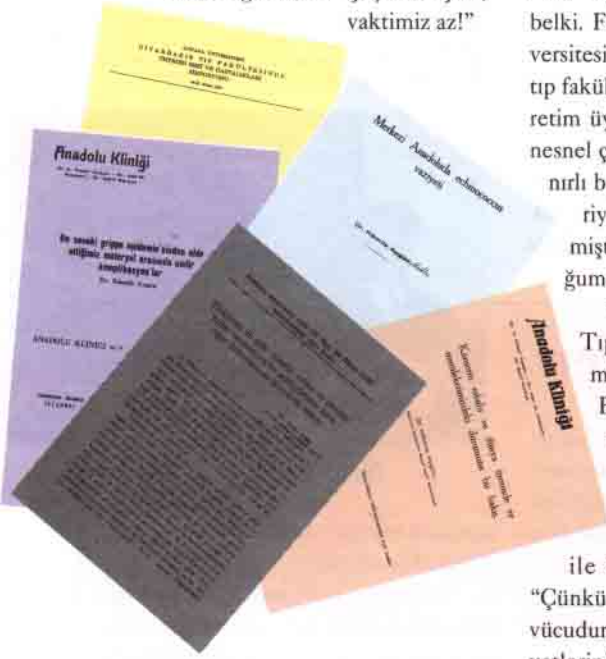
mek istiyordum. En sonunda birisi onu tanıdı ve yüzellieliklerden olduğunu haber verdi.

Gelip geçen uzun yıllar içinde bu olayı unutmuş gitmiştim. 1945'de Ankara Tıp Fakültesi açılmıştı ve ben bu Fakültenin açılış töreninde ilk dersi veren hoca olmuşum. Eski müderrisin zihniyeti ne olursa olsun; kârvan yürüyordu. İkinci Dünya Harbinin yarattığı yoksullukta yersiz, aletsiz ve personelsiz olarak başladığımız işi başarmaya çalışıyorduk. 1946'da çok partili hayata girdik ve ondan birkaç yıl sonra da iktidar el değiştirdi. ortaklıkta çember sakallılar, ticaniler görmeye başladı. Ulus Meydanında kısa kollu elbise ile giden kadına bunlardan birinin hakaret ettiği gazetelerde üzüntüyle okuduk. Fakültemde pratik ders saatlerinde cuma namazına gitmek üzere postasını değiştirmek için benden izin isteyen öğrencilere rasladım. Atatürk'ün hasret çektiği çok partili hayat özgürlüğü türlü çabaların değilmesine yaramıştı. İşte o günlerden birinde gazetelerde hepimize dehşet verici bir haber daha çıktı: Ankara'da Zafer Meydanındaki Atatürk Heykeline bir çember sakallı saldırmış ve heykeldeki kılıcın sapına baltayı saplamıştı. Gören, yakalayan ve zabıtaya teslim eden kimdi biliyor musunuz? Ankara Üniversitesi'nin Bir Tıp Öğrencisi.

Genç tıbbiyeli, Bugün olduğu gibi, yarımkı meslek ödevlerini yerine getirdiğin zamanda da vatanının sosyal derterine eğilmeyi bir an ihmal etme! Derinliği hangi tarihlere kadar inen ve daha hangi çeşit menbaalardan beslenmediği bilinmeyen dışardan ve içerden elele vermiş ihanet ve ondan daha önemlisi cehalet, ancak böyle uyanık bir nesil karşısında zamanla atrafiye uğrayacaktır.

Prof. Dr. Kâmile Şevki Mutlu
14 Mart 1967 Tıp Dergisi'nden ayrı baskı

1945 yılında Ankara Tıp Fakültesi kurulur. O yıl 14 Mart Tıp Bayramı konuşmasını yapan Kâmile Şevki, "Hekimlik Sanatı" konusunda şunları söyler: "Cumhuriyetimizin, her alanda olduğu gibi hekimlik alanında da bize bahsettiği çalışma imkanlarından faydalanalım, ele geçen hiçbir fırsatı kaçırmadan, Türk hekimliğini diğer kültür memleketlerindeki seviyeye çıkaralım. Parolamız şu olsun: Öğrenecek şeyimiz çok, vaktimiz az!"

İlk Kadın Tıp Profesörü

Türkiye'de tıpta ilk kadın profesör, 19 Ekim 1945 tarihinde açılan Ankara Tıp Fakültesi'nin Histoloji Öğretim üyesi Kâmile Şevki Aygün'dür. İyi bir patolog olmasına karşın, "histoloji (mikroskobik anatomi) embriyoloji için gerekli özel mikroskobik teknik ve metodları bilen bir kişiyi bulmak zor olduğundan makroskopik anatomi ve histoloji bilimlerine dayanan ve organ ve dokuların çeşitli hastalık-

larını histoloji tekniği ile inceleyen patoloji dalında yetişmiş bir patolog olan" Kâmile Şevki bu görevi üstlenir. Ankara Tıp Fakültesi'nde histoloji ve embriyoloji bilim dalında otuz yılı aşkın bir süre çalışır. 1976 yılında yaptığı bir konuşmada bu dönemi şöyle değerlendirir. "Hemen açıklamak isterim ki, patolojiden histolojiye transfer edişimden otuz yıl sonra bugün kesin olarak hiçbir pişmanlık duymuyorum. Kişisel çıkarımı gözden çıkarmıştım belki. Fakat fakültemizden (Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi) sonra açılan yeni tıp fakültelerinde histoloji-embriyoloji öğretim üyesi yokluğu kalmamıştır. Tıbbın nesnel çıkara kapalı ve sosyal yanı çok sınırlı bulunan bu dalını seven, ona özveriyle bağlanan değerli hocalar yetişmiştir. Bu durumu görmekle mutluluğum sonsuzdur."

19 Ekim 1945 tarihinde Ankara Tıp Fakültesi'nin açılış dersini Kâmile Şevki verir. Konu, "Morfoloji Bilimlerinin Tıp Bilgisindeki Önemi"dir. Morfolojinin tıp bilgisinde ilk ve en önemli basamak olduğunu vurguladıktan sonra morfoloji bilgisine de histoloji ile başlamak gerektiğini belirtir. "Çünkü histolojinin bize öğrettiği hücre, vücudun en küçük bu parçası, hayat faaliyetlerinin hepsine maliktir. (...) Hücreyi tanımak demek hayatın felsefesini yapmak demektir. Çünkü hücre aslında tek hücre ile başlayan hayatımızın felsefesidir."

"Nesnel yoksulluğun son kertesine vardığı bir zamanda ve ortamda sağlıklı düşün ve yargı, sarsılmaz istem, olağanüstü çaba ile, hem toplumsal hem de kişisel özveri ve ödünlere dayanan davranışlar sonucunda ve beklenmedik kimi nazik direnişlere karşı" kurulan Ankara Tıp Fakültesi'nde 1976 yılında emekli olana dek çalıştı.

Buradaki çalışmalarını sırasında histoloji ve embriyoloji bilim disiplinini, kurduğu güçlü bir mikroskobik laboratuvarına dayalı olarak geliştirdi. "Histoloji (Genel Bölüm)" adlı ders kitabı mikrografların tümünün insan materyaline dayanması, konu açıklamalarının %85 mikrogroflar üzerine oturması gibi nitelikleriyle önem kazanmıştır. Bu çalışmalarını sırasında, 1951 yılında Ankara Üniversitesi Senatosu'nda ilk ve tek kadın üye olarak görev yaptı.

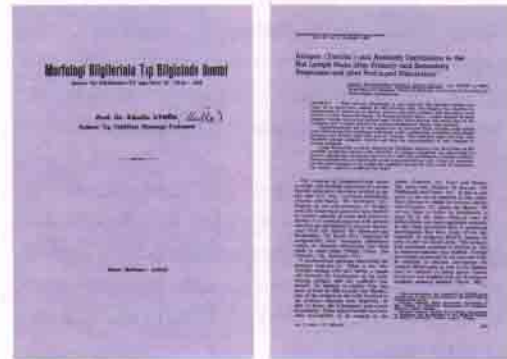

Esiyle bir gezintide

"Profesör Kâmile Şevki 1959-1962 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Philadelphia kentindeki Pennsylvania Üniversitesi'nde konuk öğretim üyesi olarak bulundu. Ferritinle uyartılan sıçan lenf düğümü hücrelerindeki sitoplazma iç değişikliklerini elektron mikroskobu düzeyinde araştırdı; beş yıl süren bu ekip araştırmasının sonuçları American Journal of Anatomy'de (1965) yayınlandı. Türkiye'deki ilk Elektron Mikroskobu Laboratuvarlarından biri İstanbul'dan önce Ankara Tıp Fakültesi'nde Profesör Kâmile Şevki'nin yönetimindeki Histoloji ve Embriyoloji Kürsüsü içinde kurularak gelişti. 1950'li yılların sonunda başlayan ultrastrüktür teknik ve araştırma çalışmaları kurduğu kürsüde sürdürülmektedir.

Profesör Kâmile Şevki 1936 yılından beri Alman Patoloji Derneği (Deutsche Gesellschaft für Pathologie), 1947'den beri Uluslararası Patoloji Kompart (Pathologie Comparée International), 1956'dan başlayarak Uluslararası Patoloji Akademisi (International Academy of pathology) üyesi oldu. Ayrıca Türk Elektron Mikroskopi Derneği üyesiydi. Uzun yıllar Türkiye Kızılay Derneği'nde yaptığı yararlı çalışmaları kendisine onur üyeliğiyle birlikte Altın Madalya kazandırdı. Ankara Veremle Savaş Derneği'nin kurucu ve Türk Oftalmoloji Derneği'nin onur üyeleri arasındaydı." Öğrencisi ve yıllarca asistanı olan Prof. Meral Tekelioğlu onun son yıllardaki çalışmalarını böyle özetliyor.

"Gece ~~kodu~~ fakültesi" adı takılan Ankara Tıp Fakültesi'ni bugünkü konumuna getirenlerin başında yer alan Kâmile Şevki Mutlu seksenbir yıllık yaşamıyla yirminci yüzyıla Türkiye'den tanıklık etti. Hayaller ve umutlarla İstanbul'da başlayan yaşamını, durmaksızın savaşım verdiği Ankara'da noktalandı. Emekli olduktan sonra da bilimle ilgisini kesmeyen Kâmile Şevki, Fakültesinde yaptığı konuşmalarla genç kuşakları etkilemeye ölene dek devam etti. 2 Ekim 1987'de Morfoloji Binasındaki diploma törenine katıldı. Bu törende yaptığı konuşma onun fakültesinde meslektaşlarına ve öğrencilerine son

HİSTOLOJİ

GENEL BÖLÜM

Prof. Dr. Kâmile Şevki MUTLU

ANKARA - 1955

seslenişi oldu. 3 Ekim 1987'de kaybettiğimiz bu büyük Cumhuriyet aydını yetiştirdiği öğrencilerine daima hoşgörülü oldu. "Onların ilerlemesinde ge-

rekli bilginizi kiskanmadan son damlasına değin vermekten çekinmeyiniz. İlim adamı yetiştirmek dünyada en zor başarılı işlerden biridir. Zor olan çileli başarılı işlerin verdiği mutluluk ise sonsuzdur. Bir gün gelir, yetişmeleri için emek verdiğiniz o kişilerle kıvanç duyarsınız."

Yetişmelerinde doğrudan ya da dolaylı emeği geçen genç kuşaklara şöyle sesleniyordu.

"Öncü ablalarınızın kişiliğinde yurt içinde ve dışında tıp öğrenimi ve öğretiminde, tıp mesleği uygulamasında, bilime katkıda ve sosyal işlerdeki yeteneklerini gördünüz. Ancak, bu başarıların etkisi hangisinde olursa olsun sınırlı çevrelerde kalmaktadır. Oysa, sizleri yurt açısından, giderek gelişen olanaklar oranında daha geniş çapta görevler bekliyor."

Kâmile Mutlu Hocamızı Anarken

Fikret Mutlu
Gülhane Hast.

Bir kadın hekim olarak, bitmek bilmeyen azim ve enerjisi ile, hayatının yarım asırdan fazlasını tıp bilimine veren Prof. Dr. Kâmile Mutlu, Türk tıp camiasında her zaman hayranlık ve takdir hisleri ile anılarak değeri asla silinmeyecek bir mertebeye ulaşmıştır.

O, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında başlayan Tıp öğrenciliği hayatı ile, Atatürk'ün önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve gelişme zamanına rastlayan uzmanlık çalışmaları yanında, yaşadığı devrin yarattığı Atatürk ve vatan sevgisinin en temiz ve en ateşlisini kalbine sindirmiş genç, aydın ve ideal bir Türk hekimi idi. Ankara'da Tıp Fakültesi profesörü olarak geçen hayatının tamamında yüksek millî hislerini, derin Atatürk hayranlığı ve vatan sevgisini yeri geldikçe gençlere duyurmaya çalışmıştır.

Prof. Dr. Kâmile Mutlu çok yüksek seviyede Almanca biliyor ve her konuda rahatlıkla ana dili gibi Almanca konuşabiliyordu. Berlin Üniversitesi'nde çalıştığı yıllarda öğrendiği Almanca lisanının orada en makbûl ve en beğenilen şekli olduğunu söylerdi.

Kâmile hanımın İngilizcesi de çok iyi idi. Amerika'da çalıştığı yıllarda, Pennsylvania Üniversitesi Tıp Fakültesindeki yoğun araştırma çalışmaları yanında geceleri İngilizce eğitimi ile dil bilgisini ilerletiyordu. Yüksek iradesi ile bilim uğrunda sarfettiği gayretler sayesinde geliştirdiği İngilizcesi ile fakülte'deki Amerika'lı meslektaşları ile rahatlıkla konuşup tartışabiliyor ve onlara da hocalık yaparak çok şeyler öğretiyordu.

Prof. Dr. Kâmile Mutlu Amerika, Phila-

delphia'daki Pennsylvania Üniversitesi'nde çalıştığı 1959-1962 yıllarında buradaki prensiplerini hiç bozmadı. Hatta kendini zorlayarak aşırı bir çalışma temposu uyguluyordu. Hem evini hemde görevini hiç ihmal etmeden ama büyük gayret göstererek yürütüyordu. Birlikte çalıştığı doktorlar onun çalışma azmine ve gayretlerine hayran oluyorlar ve çok takdir ediyorlardı. Anatomi enstitüsünde gündüz çalışmaları tamamladıktan sonra diğer fakültelerdeki gece konferanslarına da katılmayı ihmal etmezdi. Bilimsel çalışmalarının dışında sosyal faaliyetler de çok meşgul ediyordu kendisini. Müziği çok severdi. Philadelphia flarmoni orkestrasının konserlerini çok severdi ve kaçırmazdı. Çok aktif geçen bir haftanın yorgunluğunu gidermek için hafta sonlarını kısa seyahatler ve ziyaretlerle değerlendirirdi.

Amerika'dan ayrılacakları gün, Philadelphia hava alanına elliye yakın üniversite hocası eşleri ile birlikte kendilerini uğurlamak için gelmişlerdi. Bu inanılmayacak bir olaydı. Çiçek ve hediye paketlerini koyacak yer bulamıyorlardı. Amerikada yolcu uğurlamak adeti pek sade olmaktadır, fakat o gün hayret edilecek bir sevgi gösterisi oluyordu. Prof. Dr. Kâmile Mutlu hanımın çalıştığı üniversite Pennsylvania ile eşi Prof. Dr. Nusret Mutlu'nun çalıştığı Jefferson Tıp Fakültesi ile Naval Hospital hocaları ve doktorları sanki hepsi orada idi.

Prof. Dr. Kâmile Mutlu çalıştığı üniversite muhitinde çok sevilmişti. Herkesi şaşırtan ve hayretler içinde bırakan çok derin bilgisi ile, fedakarca çalışması ve buluşları ile etrafını kendisine bağlamış ve hayran bırakmıştı. Kendilerini

Bu yazının hazırlanmasında değerli yardımlarını esirgemeyen Şevket Akpınar, Ayhan Çavdar, Fikret Mutlu, Cevza Yazıcıoğlu'na; ayrıca Kâmile Şevki Mutlu hakkındaki titiz çalışmasıyla bizi yönlendiren ve kişisel çabasıyla topladığı belgeleri kullanımımıza sunan Mehmet Cemil Uğurlu'ya teşekkür ederiz.

Füsun Oralalp

Kaynaklar

Mutlu K.S. Hekimlik Mesleğinde Türk Kadını, İstanbul, 1958.
Mutlu K.S. Prof. Dr. Kamile Sevkî Mutlu'nun Biyografyası, 1974.
Mutlu K.S. Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yılında Topla Türk Kadını, Ankara, 1973
Tekelioğlu M. Prof. Dr. Kamile Şevki 1906-1987, Ankara, 1987.
Uğurlu M.C. Cumhuriyet Dönemini Simgeleyen Bir Kadın Hekimimiz, Prof. Dr. Kamile Sevkî Mutlu, 1906-1987, Ankara, 1988.

Fikret Mutlu'ya Doçentlik töreninde

uğurlamak için gelen üniversite hocaları hislerini şöyle ifade ediyorlardı.

"Bizler işimize çok bağlı insanlarız, vaktimiz çok kıymetlidir. Yolcu olan dostlarımızı daima evden veya iş yerimizden iyi yolculuklar dileyerek uğurlarız. Hava alanlarına hiç gidemeyiz. Zaten bunu yapacak vaktimiz de olmaz. Fakat çok sevdiğimiz dostlarımız ve meslektaşlarımız çok değerli çalışmaları ile bizleri hayran bıraktılar ve bizi kalpten bağladılar. Bu çok değerli bilim sahibi insanları yani Dr. Mutlu'ları uğurlamak için herşeyi bırakıp buraya hava alanına geldik. Birbirimizden habersiz olarak buraya geldik. Hemen hemen bütün fakülte buradaydı. Hepimizi ayrı ayrı kalpten bağladıklarını burada daha iyi anlamış olduk" demişlerdi.

Prof. Dr. Kâmile Mutlu, genel tıp ve kendi branşındaki bilimsel değeri yanında kuvvetli yabancı dil bilgisi, geniş kültürü ve yüksek görüşünün kendisine bahşettiği çok güzel konuşma kabiliyetine sahipti. Bir toplantıda irticalen her konuda rahatlıkla konuşabiliyordu. Türk dilinin en zarif ve en güzel şeklini kullanarak yaptığı konuşmalar zevkle ve hayranlıkla dinleniyordu.

Prof. Dr. Kâmile Mutlu hocamız, sahip olduğu pekçok yüksek vasıfları ile kendisini daima örnek almamız gereken nadir bir insandı.

Hayatını bilim ve vatan sevgisine adanmış çok değerli bir Türk Hekimi olarak daima anılacaktır.

Atatürk'ün Anıt – Kabre Naklinden Bir Hatıra

14 Mart 1964 Tıp Dergisi'nden Tıpkı Basım

8. Kasım. 1953 Pazar. Gece saat 23. Ankara Yüksel caddesindeki evimde yatağım-dayım. Baş ucumdaki telefonun sesiyle gözümü açıyorum. Bademcik foküsüne bağlı Sepsis'den ateşim o gün onbir defa 40'a çıkmış inmiş ve beni pestile çevirmişti. Salondaki telefonda konuşmaya başlayan eşim Dr. Nusret Mutlu'nun sesini işitiyorum. Az sonra yatağımın yanına geliyor ve -Ankara valisi seninle konuşmak istiyor- diyor. Vali Atanın naaşının anıt kabre nakli için kurulmuş ve o saatlerde çalışmakta bulunan komite (1) namına beni bir vazifeye davet ediyordu. Tahnitli olarak muhafaza edilmekte bulunan aziz ölünün naaşı, ananeye uyularak, toprağa verileceğinden tarafımdan muayenesini kararlaştırmışlar. Basiretim bağlanmış olacak; hastalığımlı anlatarak, bu vazifeyi başka bir meslekdaşımın yerine getirmesini ileri sürüyorum. Konuşmanın mahiyetini farkeden eşim, telefonda benim üzerimdeki ısrarlara iştirak ile -Ben seni sarar sarmalar götürürüm, bu fırsat kaçırılır mı; tarihi vazife- diye telaşlı işaretler yapıyor ve bir şeyler daha fısıldıyor. Birden irkiliyorum ve "peki, gelirim" diyorum.

Ertesi sabah, 9. Kasım. 1953 pazartesi. Etnografya müzesinde aziz ölünün huzurundayız. Titriyorum. Eşim bütün kuvvetiyle tutmasa yere yuvarlanacaktım. Komite üyeleri solumda geride duruyorlar. Yüksek teknik öğretmen okulundan on öğretmen önümüzde. Bana yardımcı olarak gecedeki isimlerini verdiğim adli tıp doçenti, kıymetli ve vefakar eski mesai arkadaşım Dr. Cahit Özen (2), Histoloji asistanım Dr. Şeref Yazgan (3) ve Ankara Nümune hastahanesi otopsi salonunda vaktiyle uzun yıllar benimle beraber çalışmış emektar Salih Kebapçı yanımdalar; gözümün içine bakıyorlar, çit yok. Genç öğretmenlere gül ağacından yapılmış tabutun kapağını açmalarını söylüyorum. Ne çevik ve ne enerjik çalışma. Vidaların sökülmesi dakika bile almıyor.. Kapak kaldırıldı. Şimdi lehimli kurşun tabut görünüyor. Bunun kapağının yalnız üç kenarında lehimin sökülmesini istiyorum; bu da hemen yerine getiriliyor. Lehimi sökülmiyen kenarı üzerinde çevirerek kapağın açılmasıyla derin bir huzura kavuşuyorum; çünkü, naaş ile tabut arasındaki

boşlukları silme dolduran ince talaş tozu ıpsıslak. Ve tahnit solusyonundaki şimik maddelerin kokusunu almaktayım. Heyecanım artıyor. Demek, Atanın maddi varlığını, fani hayatına son verdiği andaki durumu ile görebileceğim. Halbuki, kulaklarımıza ne dedikodular gelmişti; tahnit iyi yapılmamış, pütrifikasyon neticesi husule gelen gazlarla tabut patlamış, nöbetçi er korkusundan bayılmış ves.. ves.. Bu söylentilerden, bir patolojik olarak yıllarca nasıl üzülmüştüm.. Şimdi ise, şu ıslak talaş tozu bana her işin yolunda yapılmış olduğunu kesin olarak haber veriyordu. Talaş tozu tabutun ayak tarafına doğru toplandı. Naaş kahve rengi muşamba ile sarılı olarak görüldü. Yüzünü örten ıslak pamuk kütlesi kaldırıldı ve, Atanın mü-heykel yüzü ile karşılaştım. Ata ve eseri, bir an birbirimize bakiştik sanki.. Uzun kaşlarından ince bir tutam sol göz kapağının üzerine inmiş, Ata sanki, onbeş yıl önce Dolmabahçe sarayındaki hasta yatağında uyuyor.. Ağzımdan hemen şu sözler döküldü: Bu tahniti eski Gülhane hocalarından Prof. Dr. Lütfi Aksu yapmıştı. Kendisi de iki sene önce rahmetli oldu. Nur içinde yatsın. Evet, ideal bir tahniti bu. Rahmetli hoca kullandığı solusyondan birer şişeye doldurup ağızlarını lehimlemiş, üzerlerine yapıştırdığı etiketlere terkihini kaydetmeyi de ihmal etmemiş ve bunları Atanın kolları arasına yerleştirmişti. Başımı çevirdiğim zaman kimse nefes bile almıyor zannettim. Aşağıda duran komite uyelerine -Yüzünü görmek ister misiniz- dedim. Ansızın bir ürperti, bir geri çekilir gibi hareket ve sonra yine derin bir sükut.. Saygı durumunda bulunan subaylara varıncaya kadar, herkesin bir bir katafalka çıktığını ve Abdülhalik Renda'nın aziz ölünün yüzü ile karşılaşır karşılaşmaz tabutun yanına yıkıldığını unutamam. O arada Doç. Dr. Cahit Özen elimi öpüyor ve heyecanla şunları söylüyor: Hocam sağ olun; bana bu tarihi günü yaşattınız.

Komite üyelerine naaşın tahta tabuta hemen o gün konulmasının mahzurlarını ve bu işin anıt kabre nakil töreninin yapılacağı ertesi sabahın erken saatlerine bırakılmasının fenni zaruretini açıklıyorum. Nümune hastahanesine gönderdiğim Dr. Şeref Yazgan'a bir

miktar Fiksator hazırlatıp kurşun tabut içine ilave ediyoruz. Kapak yeniden lehimleniyor. Üzerine gül ağacından tabut kapağı da konuluyor ve oradan ayrılıyorum.

Ertesi gün, 10. Kasım.1953 Salı. Yataktan kalkamıyacak haldeyim. Doçent Dr. Cahit Özen, Dr. Şeref Yazgan ve emektar Salih bir gün önce verdiğim talimat üzerine çalışacaklar. Kendim işin başında bulunamıyacağımdan huzursuzlaştığımı gören eşim bu ekibe katılmak üzere erkenden evden çıkıyor... Ne yazık ki, ben hiç olmazsa töreni radyodan rahat rahat izleyecek durumda dahi değilim. Naaşın toprağa verilmesine kadar orlardan ayrılmayan eşim akşam eve döndüğünde, Atanın göz kapaklarını düzeltirken ellerinde kalmış olan kaşlarından birkaç tane getirdi. Çok ilgi çekici bir olayı da anlattı:

Aziz ölü tahta tabuta nakledilirken, birisi Doçent Dr. Cahit Özen'e katlanmış küçük bir kağıt uzatarak-Hemşiresi yolladı, koynuna koyacakmışsınız- demiş, Cahit Özen kağıdı açıp bakmış, eski türkçe yazılı olduğunu görünce bir lahza duraklamış, sonra -ben bunu koymam, Atatürk bana kızar- demiş ve koymamış.

Genç tıbbiyeli; yukardan beri anlattıklarım, tarihi bir olayın mübet vesikası (4, 5, 6) olmaktan başka bir değer taşımaz. Senin asıl üzerinde duracağın nokta Cahit Özen'in, iliklere kadar işlemiş bir Atatürkçülüğü sembolize eden sözlerdedir. Atayı ve devrimlerini anlamıyanlar bu yazıyı da okuyunca, belki onu yine dimsizlikle itham edeceklerdir. Halbuki, o memleketin yüzyıllar boyunca geri kalmasındaki faktörlerin başında cehalet ve yobazlığın zalim rolünü görmüş, hürâfelerden kurtulmanın ve orta çağ atmosferinden sıyrılıp çağdaş devre ulaşmanın tek yolunu (Hayatta en hakiki mürşid ilimdir) vecizesiyle dile getirmiştir. Dinin emri de budur.

Prof.Dr. Kâmile Şevki MUTLU

(1) Komite üyeleri: Adnan Menderes, Refik Koraltan, Kemal Zeytinoglu, Kemal Aygün, Atif Benderlioğlu, Abdülhalik Renda ve Kemal Gedeley.

(2) Şimdi Profesör ve Türkiye Cumhuriyeti adli tıp reisi

(3) Şimdi Doçent

(4) Resmi bildiri 10. Kasım. 1953 günlü "Vatan" Gazetesi sayfa 1. ve diğer gazeteler.

(5) Etnografya müzesinde katafalka çarkten çekilmiş fotoğraf. 10. Kasım. 1953 günlü "Zafer" gazetesi, sayfa 3.

(6) 10. Kasım. 1953 günlü radyo yayınları.